

ISTINA KOJA NE POSTOJI

*Marčelo Foa, Gospodari medija, Beograd: Clio, 2017.**„Nama vladaju, oblikujući naš duh, ukuse i ideje, u najvećoj mjeri ljudi o kojima nikada nismo ništa čuli. To je logična posljedica načina na koji je naše demokratsko društvo organizovano.“*

Marčelo Foa, novinar sa prebivalištem u Švajcarskoj, po porijeku Italijan i jedan od osnivača Opservatorije evropskog novinarstva, ovom knjigom pokušava na tren osvjetliti nedostupne teritorije onih koji su sposobni „zavrtjeti priču“ i kao pouzdano prikazati nešto za šta nemaju dokaze. Onih koji nemaju stalnu funkciju ni adresu, ali uvijek su na pravom mjestu.

U vremenu kada se ne vlada ni oružjem ni novcem, već informacijama, mediji su markirani kao oni koji imaju moć. Skloni smo vjerovati da su oni ti koji neprikosnoveno vladaju svijetom informacija. Međutim, da li je sve baš onako kao što izgleda? Polazeći od tvdnje da je „mediokratija“ ništa drugo do privid i obična iluzija, autor nas svakom rečenicom vodi dublje u lavirinte manipulacije, dezinformisanja, grubog poigravanja sa činjenicama i pretpostavkama, objašnjava nam da su prevareni i oni koji varaju – mediji. Otkrivajući nam pozadinu najznačajnijih svjetskih događaja proteklih pedesetak godina, otkriva nam neočekivane obrte. Rat u Iraku, Vijetnam, Votergejt poslužili su kao sjajna pozadina za upoznavanje sa spin dok-

torima, ili kako ih autor naziva „magovima informacija“. Oni su ti koji kontrolišu izvore informacija, upravljaju događajima, ukratko oni znaju kako funkcionišu mediji i još važnije, kako funkcionišu društvo i koriste to. Beskrupulozno i drsko nameću svoju stvarnost. Kroz sedam poglavlja knjige na slikovit način prikazani su upotreba i zloupotreba odnosa s javnošću, razvoj načina ubjeđivanja, te principi uticaja na medije. Dobijaju se odgovori na pitanja ko su spin doktori, šta im je cilj, koja sredstva koriste, gdje i na koji način rade.

Tvrđnju da „gospodari medija“ ništa ne prepuštaju slučajaju te da vode računa o preciznom vremenu dostavljanja informacija medijima i pogodnom trenutku uzimajući u obzir trenutne događaje, autor ilustruje primjerima i zaključuje da nije rijetkost da se plasiranje neke informacije odgodi za povoljniji trenutak, ili pak da se javnosti saopšti nešto mimo planiranog dok se koristi njena zaočupljenost drugim zbivanjima. Onda kada je šteta napravljena i kada je problem već tu, pribjegava se jednoj od četiri taktike: negiranjem, minimaliziranjem, diskreditovanju ili

odvratanju pažnje. Najvažnije pravilo jeste da se treba prilagoditi krizi i ne ostaviti utisak da se nešto pokušava prikriti. U suštini oni su bez prava na grešku. Moraju znati gdje staviti tačku, jer ukoliko ne procjene pravi trenutak, izlažu se riziku od neuspjeha. Ali taj njihov pad nije konačan, naprotiv, oni se vrlo brzo vraćaju u igru čemu u knjizi nije posvećeno naročito mnogo pažnje osim konstatacije da „spin nema ideološki predznak“.

Činjenicu da najveći broj vijesti direktno ili indirektno potiče upravo iz institucija ili su institucije te koje moraju potvrditi određenu informaciju kako bi ona mogla biti objavljena u medijima, može potvrditi svaki novinar. Suočeni sa mnoštvom informacija i nedostatkom vremena oni igraju na sigurnu kartu objavljujući vijesti za koje znaju da će zbog značaja ili emocija privući pažnju publike, pri čemu pridaju veliku važnost i tome šta konkurencija objavljuje kako im se ne bi desilo da propuste nešto bitno. To na kraju rezultira gotovo identičnim izborom vijesti, što dovodi do gubitka kvaliteta i ostavlja prostor za propuste i greške. Predstavljani kao lakovjerni ili čak naivni, nerijetko bez mogućnosti da se suprostave moćnoj mašineriji spina čak i kada nešto posumnjaju, poslanici javne riječi jesu oni koji gube borbu sa „profesionalnim manipulatorima“. Dalje, kao kontrast Foa navodi da su mediji u fer poziciji dok god postoji razlika između institucionalnog i političkog „spina“, međutim kada ta granica počne blijedjeti ili se u potpunosti izbriše, vrata manipulacije otvorena su i javnost gubi priliku za objektivno informisanje. Ostaje nejasno na koji se način politički spin nametne ispred institucionalnog i zašto to biva dopušteno. Takođe, stiče se utisak da autor novinarstvo u Sjedinjenim Američkim Državama doživljava kao mnogo profesionalnije i moćnije od onog u Evropi, kao i da minimalizira ulogu spina na

Starom kontinentu. Kako je veći dio knjige posvećen dešavanjima u Sjedinjenim Državama ili pak svjetski značajnim događajima, gdje je razumljivo opet SAD imao presudnu ulogu, čitalac u Evropi može doći u zabludu da je na neki način „zaštićen“ od industrije fabrikovanja informacija i zamki koje u svijetu informacija nemaju geografsku odrednicu. Na trenutke prenaglašena uloga „spin doktora“ gdje se može postaviti pitanje ko odlučuje – formalno izabrani predstavnici i funkcioneri ili njihovi savjetnici za odnose s javnošću. U suštini, najveći problem javlja se u mogućnosti da čitaoci potvde i provjere tačnost pojedinih tvrdnji koje su iznijete u tekstu jer je riječ o velikom broju informacija do kojih je izuzetno teško doći. Nedorečen je i način na koji je sam autor došao do određenih saznanja, kao i to gdje se u redovima krije fikcija – piščeva sloboda da stvarne podatke intrepertira na svoj način. To čitaoca može dovesti u zabludu da pretpostavke ili personifikacije tretira kao činjenice.

Kada je riječ o načinu na koji spin doktori rade, Foa u najznačajnije tehnike ubjeđivanja ubraja: upotrebu frejomova, pozivanje na autoritet, tehniku transfera, hiperpojednostavljenja, pozivanje na zajedničke vrijednosti, pozivanje na zdrav razum. Svaka od njih dodatno je objašnjenja i prikazana kroz primjere kako ne bi ostala samo puko teoretisanje. To je u suštini i jedna od važnijih odlika cjelokupnog načina pristupa temi: nijedna teorijska postavka ili podjela, ne ostaje bez svog odraza u stvarnosti.

Posljednji dio knjige posvećen je autorovom osvrtu na situaciju deset godina nakon objavljivanja prvog izdanja knjige. Sam njegov naslov „Preplavljeni spinom, sa ponekom nadom“ jasno pokazuje da „spin“ mašinerija i dalje juri punom brzinom ne obraćajući pažnju na kolateralnu štetu. Jedno od zanimljivijih pitanja koje se izdvaja je ono o

fabrikovanju epidemija i stvaranju osjećaja kolektivne prijetnje koja izaziva i kolektivni strah. Takva situacija ostavlja dovoljno prostora za nesmetano djelovanje onih kojima je u interesu da istina i laž zamijene mjesta. Problem postojanja skrivene cenzure u eri interneta i društvenih mreža, ali i krajnja pasivnost onih koji bi na to trebalo da reaguju slika su informacionog društva 21. vijeka. Izgubljeni u moru informacija, svjesni da su mnoge lažne, pasivno i nezainteresovano „pretpostavljamo“ jer je tako jednostavnije. Nekritička masa, koja i kada reguje, reaguje sa zakašnjenjem, što pokazuju i brojni primjeri otkrivanja „spin manipulacija“ i jednu deceniju nakon što su poslužile svrsi. Baveći se prošlošću u sadašnjosti, a ostavljajući sadašnjost za budućnost, živimo u lažnom međuvremenu.

Izuzetno realističan i jednostavan pristup ponekada dosadnoj naučnoj građi ovu knjigu čini lakom i zanimljivom za čitanje. Iz navedenog se vidi da ne postoje stručne prepreke da bilo ko sazna zaista intrigantne stvari koje svakodnevno direktno ili indirektno utiču na život svakog pojedinca – ovo je štivo namjenjeno i dostupno svima. Dakako, od najveće koristi biće upravo novinarima kojima pripada i sam autor, ali i ostalima iz oblasti društvenih nauka. Krenuvši od pretpostavke da je moć medija mnogo manja i delikatnija nego što se to na prvi pogled čini, definitivno uspijeva u svojoj namjeri da nam razotkrije mehanizme manipulacije medijima i osvjetli nepoznate istine o događajima o kojima mislimo da znamo sve.

Milena Savković
Student master studija na Fakultetu
političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci